

گسترش حضور فرانسه در آسیای جنوب غربی و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران*

10.30495/pir.2021.686416

محمد رضا موحدی^۱، علیرضا رضایی^۲، قاسم ترابی^۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۱/۲۰

چکیده

فرانسه به لحاظ تاریخی و سیاسی همواره ارتباط تنگاتنگی با مسائل آسیای جنوب غربی داشته و دارد. با اعلام راهبرد آمریکا در قبال این منطقه، فرانسه فرصت مناسبی را به‌عنوان یکی از قدرت‌های میانی برای گسترش مناسبات خود فراهم دید و این کشور می‌کوشد متناسب با اهداف کلان سیاست خارجی، مناسبات خود در آسیای جنوب غربی را گسترش دهد. هدف، بررسی روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی فرانسه با کشورهای عربی و به‌ویژه کشورهای حاشیه خلیج فارس است که این امر باعث گسترش مسابقه تسلیحاتی در منطقه و به‌تبع آن شکاف و تنش منطقه‌ای بین کشورهای عربی و جمهوری اسلامی ایران می‌شود. نگارنده در این نوشتار بیان می‌دارد که تداوم وضع موجود و ادامه تنش بین کشورهای عربی و ایران و تحکیم مناسبات بین دولت‌های عربی با فرانسه ایران را در بلندمدت با تشدید انفعال و انزوا و تقویت تهدیدات امنیتی در ابعاد مختلف مواجه خواهد کرد. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است و اطلاعات و داده‌های موردنیاز بر مبنای روش کتابخانه‌ای و فیش‌برداری تهیه شده است.

واژگان کلیدی: آسیای جنوب غربی، سیاست خارجی فرانسه، ایران، کشورهای عربی، روابط اقتصاد

*این مقاله برگرفته از رساله دکتری با عنوان «گسترش حضور فرانسه در آسیای جنوب غربی و تأثیر آن بر امنیت جمهوری اسلامی ایران» است.

^۱. دانشجوی دکتری تخصصی روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

^۲. دانشیار روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران. (نویسنده مسئول)

Alirezarezaei@gmail.com

^۳. دانشیار روابط بین‌الملل، واحد همدان، دانشگاه آزاد اسلامی، همدان، ایران.

۱- مقدمه

فرانسه به‌عنوان یکی از اعضای دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد که از توانمندی نظامی و بازدارندگی هسته‌ای بهره می‌برد و از جمله کشورهایی است که پیوند تاریخی و سیاسی با آسیای جنوب غربی دارد که در حفاصل بین جنگ جهانی اول و دوم نقش مهم و کلیدی در پیدایش نظم سایکس‌پیکو^۱ داشته است و بعضاً خود را پدرخوانده کشورهای همچون سوریه و لبنان و برخی کشورهای شمال آفریقا می‌داند و سرنوشت مسیحیان این منطقه برای این کشور همواره اهمیت دارد.

دولت مکرون با توجه به شرایط جدید بین‌المللی و تهدیداتی که متوجه امنیت اروپا به‌ویژه از ناحیه گروه‌های تروریستی در خاورمیانه است و نیز بحران مهاجران و با درس گرفتن از اشتباهات گذشته می‌کوشد سیاست خارجی جدید در پیش گیرد. این سیاست خارجی جدید که نشان از عمل‌گرایی مکرون دارد بر دوپایه استوار باشد: ۱- اتخاذ موضعی مستقل‌تر هماهنگ با آموزه‌های مکتب گلیسم که ریشه‌های عمیقی در فرهنگ سیاسی این کشور دارد، اما به‌ویژه طی ده سال اخیر کمرنگ شده بود؛ ۲- تعهد به همگرایی اروپایی و تعمیق آن که به‌نوعی میراث میتران به شمار می‌رود و اعتقاد به اینکه فرانسه می‌تواند در قالب یک اتحادیه اروپای قدرتمند، نقش‌آفرینی بیشتری در صحنه بین‌المللی داشته باشد. با توجه به اینکه امنیت و اقتصاد از جمله اولویت‌های دولت جدید فرانسه است، انتظار می‌رود که این کشور در تعاملات بین‌المللی خود رویه‌ای در جهت برقراری صلح و ثبات بیشتر و ایجاد فرصت‌های اقتصادی بیشتر در پیش گیرد که در هر دو این زمینه‌ها، جمهوری اسلامی ایران می‌تواند شریک قابل‌اعتمادی برای فرانسه باشد (ایزدی، ۱: ۱۳۹۶-۳).

این مقاله به دنبال پاسخ به این سؤال است که گسترش حضور فرانسه در منطقه آسیای جنوب غربی چگونه امنیت جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار می‌دهد؟ در این باره می‌توان گفت، گسترش روابط سیاسی، اقتصادی و نظامی فرانسه با کشورهای عربی و به‌ویژه کشورهای حاشیه خلیج فارس، باعث گسترش مسابقه تسلیحاتی در منطقه و گسترش شکاف و تنش منطقه‌ای بین کشورهای عربی و جمهوری اسلامی ایران می‌شود.

۲- پیشینه تحقیق

اگرچه تعداد زیادی مقاله، کتاب و رساله درباره آسیای جنوب غربی (خاورمیانه) نوشته شده است، اما مشخصاً درباره نقش و فعالیت‌های فرانسه در این منطقه و نتیجه راهبردهای این کشور در تحکیم روابط خود با کشورهای حوزه خلیج فارس بر امنیت ایران مطالب کمتری به رشته تحریر درآمده است. کتاب «سیاست خارجی فرانسه از جنگ سرد تا

¹ Sykes-Picot

بهار عربی» نوشته «پروفسور فردریک شاریون»^۱ با ترجمه و تحقیق هادی دولت‌آبادی به دنبال انعکاس پرسش‌ها و نگاه‌های انتقادی پژوهشگران و سیاستمداران فرانسوی در خصوص سیاست خارجی فرانسه در بازه زمانی پس از جنگ سرد تا بهار عربی و تلاش برای پاسخ به آن‌ها است. کتاب ایران در سیاست خارجی فرانسه (۲۰۰۷-۲۰۱۱) نوشته محمود واعظی و پیروز ایزدی، سیاست خارجی در قبال ایران در دوره سارکوزی رئیس‌جمهور وقت این کشور را بررسی کرده است. پیروز ایزدی در مقاله‌ای تحت عنوان «سیاست خارجی فرانسه در قبال خاورمیانه و شمال آفریقا» هم نقش فرانسه در خاورمیانه را با توجه به ملاحظات ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک این کشور مورد ارزیابی قرار داده است که متفاوت از نوع نگاه و موضوع این پژوهش است. تمایز این پژوهش به روز بودن آن متناسب با بررسی اثرات رویدادها در منطقه و جهت‌گیری رفتار دولت‌های عربی و تلاش برای تقویت مناسبات با دولت‌های غربی به‌ویژه فرانسه است که آن را تبیین و واکاوی کرد.

۳- چارچوب نظری

۳-۱ واقع‌گرایی نئوکلاسیک

واقع‌گرایی نئوکلاسیک^۲ عنوانی است که «گیدئون رز»^۳ به مجموعه‌ای از آثار در روابط بین‌الملل داده است که تبیین سیاست خارجی و فراتر از آن، در توضیح روابط بین‌الملل، از بسیاری از بینش‌های واقع‌گرایی^۴ استفاده می‌کنند و بر آن هستند که «گستره و بلندپروازی سیاست خارجی یک کشور در وهله نخست ناشی از جایگاه آن در نظام بین‌الملل و به‌ویژه توانمندی‌ها بر سیاست خارجی غیرمستقیم و پیچیده است، زیرا فشارهای نظام باید از طریق متغیرهای میانجی در سطح واحدها ترجمه شوند. به همین دلیل است که آن‌ها نئوکلاسیک‌اند». توجه واقع‌گرایان نئوکلاسیک بیش از هر چیز به قدرت است و قدرت را نیز مانند نو واقع‌گرایان^۵ بر اساس توانمندی تعریف می‌کنند (مشیرزاده، ۱۳۹۰: ۱۲۹).

صورت‌بندی تازه نظریه واقع‌گرایی در قالب واقع‌گرایی نئوکلاسیک متضمن پل زدن میان سیاست داخلی و سیاست بین‌الملل و به‌طور مشخص مرتبط ساختن ساختارهای داخلی به ساختارهای بین‌المللی است. گرچه به‌موجب نظریه واقع‌گرایی، بقا نمایانگر هدف نهایی دولت است چگونگی دستیابی دولت به این هدف به گفته مایکل ماستاندو^۶، دیوید لیک^۷ و جان آیکنبری^۸ بستگی به توانایی رهبران دولت برای «رویاری و فائق آمدن بر چالش‌های گروه‌ها و شرایط اجتماعی و حفظ پشتیبانی آن‌ها» دارد. رهبران دولت‌ها جویای اعمال کنترل بر منابع برای پیشبرد دستور کارهای

^۱ Frédéric Charillon

^۲ Neoclassical Realism

^۳ Gideon Rose

^۴ Realism

^۵ Neorealism

^۶ Mike Mastando

^۷ David Lake

^۸ John Ikenberry

بین‌المللی و داخلی خودشان و حفظ مشروعیت رهبری خود هستند. دولت‌ها می‌کوشند بر ثروت اقتصادی و توان فناوری خود بیفزایند تا از مزایای بین‌المللی و داخلی حاصل از آن بهره‌مند شوند. دولت‌ها به راهبردهای بین‌المللی موسوم به استخراج بیرونی و اعتباربخشی بیرونی متوسل می‌شوند. استخراج بیرونی^۱ اشاره به انباشت منابع از آن‌سوی مرزهای دولت مانند دستیابی به منابع یا بازارهای جهانی دارد که می‌تواند به کار حصول اهداف داخلی بیاید. منظور از اعتباربخشی بیرونی^۲ هم تلاش‌هایی است که رهبران برای بهره‌برداری از موقعیت اقتدارآمیز خویش در جامعه بین‌المللی به‌منظور تقویت موقعیت داخلی خودشان به عمل می‌آورند (دوئرتی، فالتزگراف، ۱۳۹۶: ۱۰۱-۱۰۲).

واقع‌گرایی نوکلاسیک را به‌خصوص می‌توان به دلیل منطق منسجم خود تحسین کرد که ایده‌ها و سیاست داخلی را به روشی درهم می‌آمیزد که انتظار می‌رود در واقع‌گرایی ساختاری بکار برده شود. این رشد طبیعی نواقح‌گرایی است، که به دو طریق به آن خدمت می‌کند: اول، ایده‌ها و متغیرهای داخلی سیاسی از عوامل مهم توانایی یک دولت برای کاربرد قدرت بالقوه مادی به شمار می‌آیند. به عبارت ساده‌تر، رئالیست‌های نوکلاسیک فهم کم‌عمق والتز^۳ از قدرت را از طریق ارجاع به ناسیونالیسم یا روابط دولت-جامعه ژرفا می‌بخشند. دوم، درباره مسائلی به‌غیر از قدرت، نه آنکه ایده‌ها و سیاست داخلی نقشی در واقع‌گرایی ساختاری بر عهده نداشته باشند، بلکه فقط چون سیستم در برابر تأثیرات آن‌ها مخالفت می‌ورزد، تأثیرات آن‌ها به‌طور کلی به تأثیرات منفی بر سیاست خارجی محدود می‌شود. واقع‌گرایی نوکلاسیک، برهه‌ای را توضیح می‌دهد که دولت‌ها قادر نیستند خود را به شکل صحیح با محدودیت‌های نظام‌مند هماهنگ سازند و بر پیامدهای جدی چنین نتیجه‌ای انگشت می‌گذارد (سلیمی، ابراهیمی، ۱۳۹۳: ۱۳-۴۲).

در این پژوهش به دنبال واکاوی این موضوع هستیم که فرانسه به‌عنوان یکی از اعضای دائم شورای امنیت و عضو مؤثر اتحادیه اروپا با چه رویکردی به محیط پیرامونی می‌نگرد و در این مسیر منافع ملی و امنیت ملی خود را تأمین می‌کند درعین حال خود را با نظم نهاد محور در چارچوب اتحادیه اروپا و نظم بین‌المللی تطبیق می‌سازد. به همین دلیل برای تبیین بهتر رفتار فرانسه در سیاست خارجی چارچوب نظری واقع‌گرایی نوکلاسیک انتخاب شده است که هم به ابعاد داخلی و سیاست بین‌الملل توجه دارد.

۴- اهمیت آسیای جنوب غربی و کشورهای عربی در سیاست خارجی فرانسه

خاورمیانه صحنه‌ای است که فرانسه می‌تواند بنا بر سلیقه تاریخی و روابط ویژه آن با کشورهای منطقه و نیز توانمندی‌های خود، در آن به نقش‌آفرینی بین‌المللی بپردازد. این منطقه علاوه بر اینکه میدانی برای جاه‌طلبی‌های سیاست خارجی فرانسه و نقش‌آفرینی به‌عنوان یک قدرت بزرگ است، منافع گوناگون این کشور را نیز تأمین می‌کند. حساسیت منطقه خاورمیانه به‌گونه‌ای است که تحولات آن می‌تواند بر منافع ملی فرانسه تأثیرگذار باشد. ازجمله اینکه نزدیکی

¹ External extraction

² External validation

³ Waltz

جغرافیایی فرانسه به خاورمیانه و سیل پناهندگان خاورمیانه‌ای، این کشور را نسبت به بی‌ثباتی سیاسی در این منطقه حساس کرده است (Hadar, 2013).

«سینزیا بیانکو»^۱ در مورد تحول سیاست خارجی فرانسه در ارتباط با خاورمیانه می‌گوید: «فرانسه تحت رهبری امانوئل مکرون یکی از تنها بازیگران اروپایی است که با تلاش‌های مستمر به دنبال انطباق شرایط این کشور با خاورمیانه است که منطقه‌ای چندقطبی به شمار می‌آید و بازیگران حوزه خلیج فارس نسبت به سیطره آمریکا در خاورمیانه و شمال آفریقا سکوت اختیار کرده‌اند و تحرکات فرانسه در این منطقه پاسخی به اقدامات آمریکا است. شواهد این امر را می‌توان در تغییر توازن قدرت در خاورمیانه پس از خروج انگلستان از اتحادیه اروپا رؤیت کرد که به دنبال متحدان جدیدی در خلیج فارس است. مکرون به سه دلیل به منطقه عربی خلیج فارس توجه می‌کند که عبارت‌اند از: ۱- دلیل سیاسی که هدف آن حفظ ثبات نظام‌ها از فروپاشی و انعکاس آن بر امنیت ملی فرانسه است؛ ۲- دلیل اقتصادی که هدف آن امضای شرکت‌های راهبردی با کشورهای عربی از سوی صنایع دفاعی و نظامی فرانسه است؛ ۳- دلیل ژئوپلیتیک که هدف آن تمرکز و گسترش نفوذ فرانسه در منطقه عربی و ایجاد یک نقش مؤثر در گذرگاه‌های بین‌المللی از طریق ایجاد پایگاه‌های نظامی همچون «پایگاه صلح»^۲ در ابوظبی امارات متحده عربی که توسط نیکولا سارکوزی راه‌اندازی شد (Bianco, 2020).

آیه عبدالعزیز، پژوهشگر علوم سیاسی و روابط بین‌الملل در مرکز مطالعات راهبردی البدیل،^۳ می‌گوید: مکرون از طریق به‌کارگیری ابزارهای نرم در سیاست خارجی در منطقه تلاش می‌کند؛ تعدادی از اهداف بلندمدت را در خدمت منافع ملی فرانسه محقق کند، به شکلی که قدرت نرم فرانسه بر واقعیت روابط فرانسه با کشورهای عربی سایه بیندازد و به شکل زیادی بر طبیعت ائتلاف‌ها، شراکت‌ها و همکاری‌ها به‌دوراز تنش و مداخله نظامی تأثیر بگذارد، به‌طوری‌که فرانسه به این اهداف دست پیدا کند که عبارت‌اند از:

۱- ایجاد تصویری از پاریس باهدف بهبود چارچوب امنیتی آن برای ادغام در مستعمرات سابق به شکل مسالمت‌آمیزتر و کاهش خطر ائتلاف علیه آن‌ها، با تلاش برای حفظ منافع تاریخی خود در منطقه که این امر در سفرهای دیپلماتیک بلندپایه مشاهده شد؛

۲- فرانسه برای دستیابی به حمایت‌های بین‌المللی در ارتباط با ارزش‌های جهانی مثل آزادی، مبارزه با تروریسم، دموکراسی و مخالفت با مداخله نظامی در مسائل داخلی کشورها تلاش می‌کند، به‌عنوان کشوری شناخته شود که نتیجه این اقدامات موجب تقویت جایگاه مؤثرتر فرانسه بین سایر دولت‌ها شود؛

۳- اتخاذ موضع واحد در ارتباط با مسائل سیاست خارجی که منشأ مشترک دارد و این رفتار فرانسه برای دولت‌ها اعتماد ساز به شمار می‌آید. به‌عنوان مثال مخالفت فرانسه با جدایی اقلیم کردستان عراق و تأکید بر ضرورت حفظ تمامیت ارضی عراق و اهمیت گفتگو میان دولت مرکزی بغداد و اربیل که این امر در لغو محاصره اقلیم در پی سفر

^۱ Cinzia Bianco, chercheuse sur le Golfe persique au Conseil européen des relations extérieures (ECFR)

^۲ Camp de la Paix

^۳ Al-badil

بارزانی به پاریس در ۲ دسامبر ۲۰۱۷ مؤثر بود. هم‌زمان، فرانسه با جدایی منطقه کاتولونیا^۱ مخالفت و از حکومت مادرید حمایت کرد. فرانسه ایده جدایی‌طلبی را به شکل کلی رد می‌کند و این امر نشانه موضع یکسان در برخورد این کشور با بحران‌های مشابه و به‌دوراز معیارهای دوگانه است (شورای روابط خارجی ایران، ۱۳۹۶).

۵- روابط اقتصادی فرانسه در آسیای جنوب غربی

آسیای جنوب غربی به لحاظ تأمین نیازهای تجاری و اقتصادی خود همواره به تولیدات کشورهای پیشرفته به‌ویژه فرانسه نیاز دارد و دادوستد از دیرباز وجود داشته است. همین سابقه تاریخی موجب شده فرانسه توجه ویژه‌ای به بازار این منطقه به‌ویژه کشورهای عربی داشته باشد. این در حالی است که بخش عمده‌ای از نفت موردنیاز فرانسه از کشورهای آسیای جنوب غربی تأمین می‌شود و همین موضوع زمینه گسترش روابط و حضور فرانسه در این منطقه را دوچندان می‌کند.

در همین راستا، صادرات فرانسه به منطقه خاورمیانه در سال ۲۰۱۷ حدود ۱۵,۴ میلیارد یورو یا ۳,۳٪ از کل صادرات این کشور بوده است که بسیار عقب‌تر از اتحادیه اروپا (۵۲٪)، ایالات متحده (۷,۳٪)، در آسیا و حتی آفریقا است. در مورد واردات، آن‌ها در سال ۲۰۱۷ بالغ بر ۱۰ میلیارد یورو یا ۱,۹٪ از کل کالاها را خاورمیانه وارد کرده‌اند که بخش عمده این واردات به‌طور خاص، وابسته به نفت بود. در سال ۱۹۷۳ فرانسه ۷۱٪ منابع انرژی حاصل از سوخت‌های فسیلی را از خاورمیانه تأمین می‌کرد که در حال حاضر این میزان به ۲۴٪ رسیده است (Bardot, 2019).

در سطح جهانی، فرانسه دهمین کشور واردکننده نفت در سال ۲۰۱۸ بود. بر اساس اطلاعات موسسه «انس»^۲، نفت خام واردشده به فرانسه عمدتاً از کشورهای عضو اوپک است (۵۵ درصد حجم واردات در سال ۲۰۱۸). عربستان سعودی با ۸ میلیون تن صادرات در سال ۲۰۱۸، بزرگ‌ترین تأمین‌کننده نفت فرانسه شناخته شده است. بین ژانویه ۲۰۱۹ و دسامبر ۲۰۱۹، قیمت نفت خام تقریباً ۳۰ درصد افزایش یافت، کنترل این خطرات افزایش قیمت نفت عمدتاً به اوضاع ژئوپلیتیک در خاورمیانه مربوط می‌شود که تأثیر مستقیمی بر قدرت خرید فرانسوی‌ها گذاشت (Challenges, 2020).

^۱ Catalonia

^۲ INSEE (national de la statistique et des études économiques)

جدول شماره ۱: واردات نفت فرانسه (به میلیون تن)

سالها	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹
آفریقا	۲۰,۴	۱۶,۲	۱۵,۷	۱۷,۷	۱۶,۲
نیجریه	۶,۷	۵,۸	۴,۸	۵,۸	۶,۷
الجزایر	۴,۷	۴,۵	۴,۸	۵,۱	۵,۷
لیبی	۲,۱	۱,۵	۳,۷	۴,۷	۲,۶
روسیه/کشورهای مشترک المنافع	۱۶,۱	۱۷	۱۹,۶	۱۶,۸	۱۴,۳
روسیه	۴,۷	۵,۸	۸,۹	۷,۶	۶,۲
خاورمیانه	۱۴,۳	۱۴	۱۴	۱۲,۶	۱۰,۲
عربستان سعودی	۱۰,۶	۸,۳	۶,۲	۸	۷,۳
دریای شمال	۵,۷	۶,۶	۷	۴,۱	۳,۷
دیگر مناطق	۱,۷	۲,۳	۱,۴	۲	۴,۳
کل واردات	۵۸,۳	۵۶	۵۷,۸	۵۳,۳	۴۸,۷

منبع: موسسه انسه (<https://www.insee.fr/fr/statistiques/2119697>)

ملاحظات میان مدت تأمین امنیت عرضه انرژی و تولید کافی آن با ملی‌گرایی انرژی پیوند یافته است. بر اساس برآوردهای موجود از سال ۲۰۰۵ تا سال ۲۰۳۰ تقاضای انرژی ۵۰ درصد افزایش می‌یابد و برای تأمین آن به ۲۳ تریلیون دلار سرمایه‌گذاری نیاز است. فقط در حوزه نفت ۴ تریلیون دلار مورد نیاز است. ملاحظات بلندمدت به مسائل ژئوپلیتیکی و زیست‌محیطی مربوط است، که با ملی‌گرایی انرژی پیوند یافته است: ملی‌گرایی کشورها در دستیابی به انرژی، منابع فسیلی و برتری در آن، یا ملی‌گرایی کشورها در تأمین انرژی؛ به این ترتیب نیاز به مدیریت منابع انرژی بر دامنه همکاری‌ها و رقابت‌های بین‌المللی افزوده است (کولایی، ۱۳۸۹: ۸۹-۶۳).

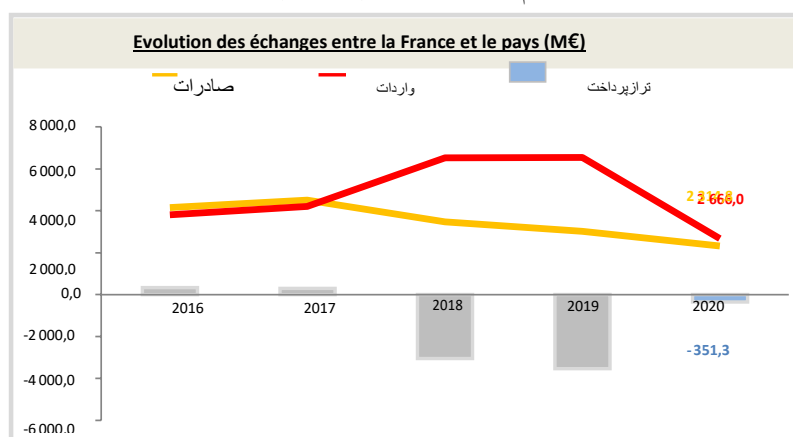
به‌عنوان مثال عربستان نخستین شریک تجاری با فرانسه محسوب می‌شود، فرآورده‌های نفتی (هیدروکربن‌های طبیعی و فرآورده‌های نفتی تصفیه‌شده) ۹۳,۸٪ از کل خریدهای فرانسه را از منطقه خاورمیانه به خود اختصاص داده است. نفت خام ۴۴ درصد از واردات به ارزش ۲,۴ میلیارد یورو در سال ۲۰۱۹ است و محصولات نفتی تصفیه‌شده، ۵۰ درصد از کل واردات فرانسه به مبلغ ۱,۶ میلیارد یورو است. از سال ۲۰۱۳، سهم فرآورده‌های نفتی تصفیه‌شده در خریدهای فرانسه از عربستان سعودی به شدت افزایش یافته است: این میزان از ۲٪ واردات در سال ۲۰۱۳ به ۵۰٪ در سال ۲۰۲۰ رسیده است. در سال ۲۰۲۰، واردات فرانسه از عربستان سعودی به ۲,۶ میلیارد یورو رسید که ۶۰ درصد نسبت به سال ۲۰۱۹ (۶,۷ میلیارد یورو) کاهش داشته، این افت ۴,۱ میلیارد یوروی به دلیل تأثیرات ترکیبی کاهش قیمت نفت و انقباض شدید فعالیت اقتصادی در فرانسه شناسایی شده است (وزارت اقتصاد فرانسه، ۲۰۲۱).

فرانسه از جمله کشورهای اروپایی است که بخش عمده‌ای از نیاز خود به انرژی و فرآورده‌های نفتی را از طریق واردات نفت خام تأمین می‌کند که این میزان بر اساس آمار منتشرشده و در سال ۲۰۱۹ به ۴۹,۷ میلیون تن در هر بشکه

رسیده که این میزان عموماً از خاورمیانه و سایر تولیدکنندگان نفت خریداری شده است (وزارت انتقال زیست‌محیطی فرانسه، ۲۰۲۰).

در نمودارهای زیر حجم مبادلات فرانسه از سال ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۰ با کشورهای آسیای جنوب غربی و تراز آن بررسی شده که بیانگر اهمیت مناسبات تجاری و اقتصادی این کشور با این منطقه است، به طوری که پاریس در تلاش است میزان نفوذ و تأثیرگذاری خود را طبق برنامه‌ها و اهداف سیاست خارجی تنظیم و گسترش دهد.

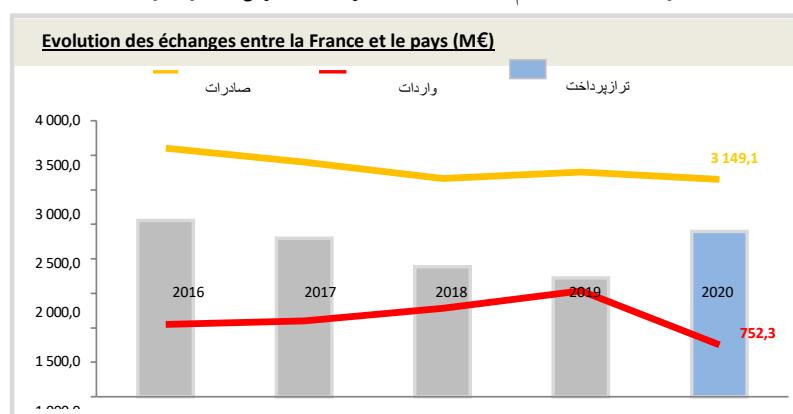
نمودار شماره ۲: حجم مبادلات دوجانبه فرانسه و عربستان (میلیون یورو)

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- عربستان سعودی بیست و دومین شریک تجاری فرانسه است و سی و ششمین مشتری فرانسه و هفدهمین تأمین‌کننده مواد نفتی این کشور شناخته می‌شود. این کشور ۶ درصد از صادرات فرانسه را به خود در منطقه خاورمیانه اختصاص داده است.

نمودار شماره ۳: حجم مبادلات دوجانبه فرانسه و بحرین (میلیون یورو)

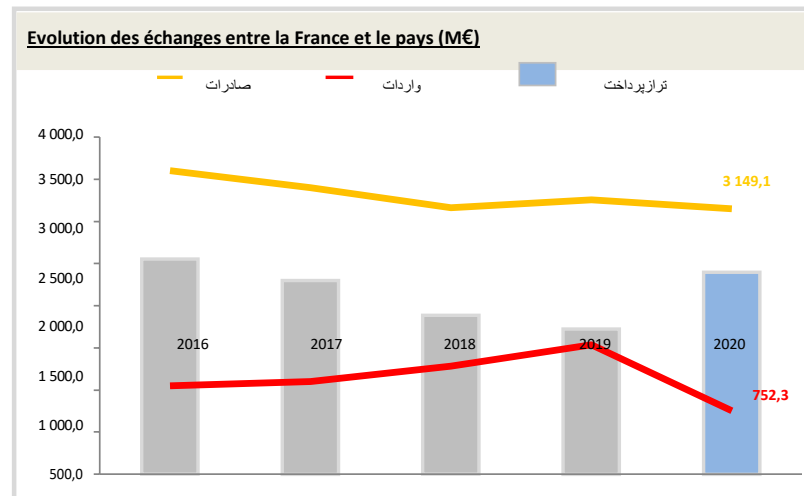
منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- بحرین هفتاد و نهمین شریک تجاری فرانسه شناخته می‌شود که صد و یکمین مشتری کالا و خدمات فرانسه، هشتادمین تأمین‌کننده مواد موردنیاز فرانسه است. این کشور شانزدهمین مشتری فرانسه است که هشت درصد از صادرات در منطقه را به خود اختصاص داده است.

گسترش حضور فرانسه در آسیای جنوب غربی و .../۷۷

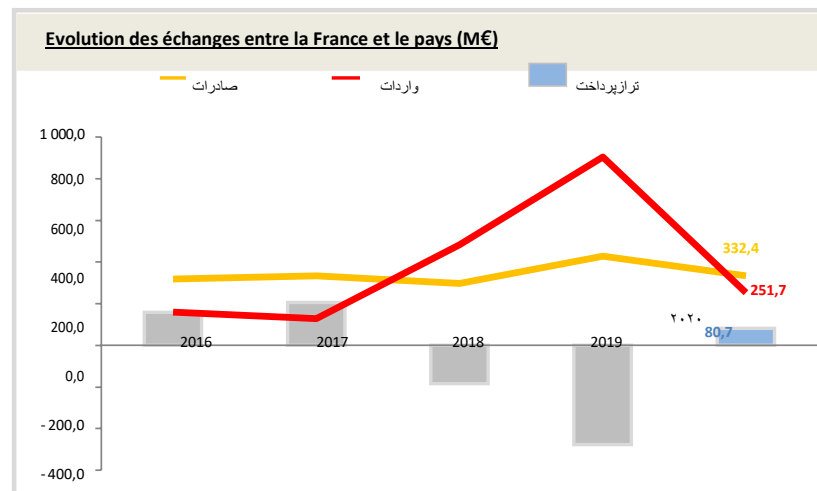
نمودار شماره ۴: حجم مبادلات دوجانبه فرانسه و امارات (میلیون یورو)

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- امارات متحده عربی سی و ششمین شریک تجاری فرانسه در جهان و بیست و هفتمین مشتری کالا و خدمات فرانسوی، چهل و پنجمین تأمین‌کننده اقلام موردنیاز فرانسه در جهان است. این کشور سومین مشتری بزرگ فرانسه محسوب می‌شود که ۸ درصد از صادرات منطقه به فرانسه را به خود اختصاص داده است.

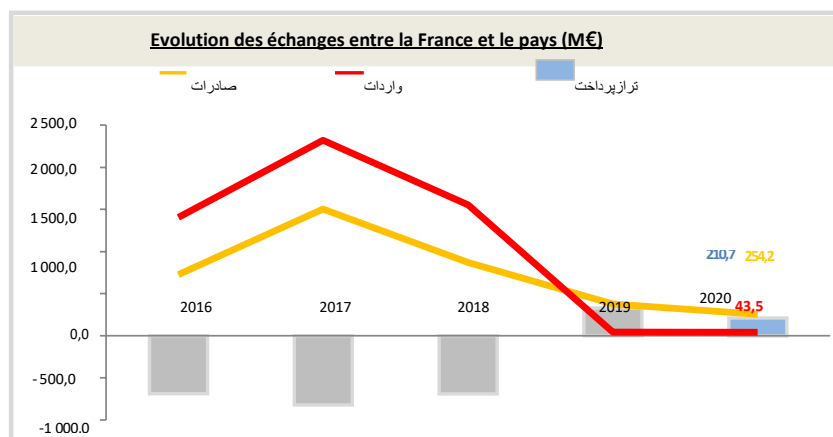
نمودار شماره ۵: مبادلات دوجانبه فرانسه و عراق (میلیون یورو)

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- عراق پنجاه و نهمین شریک تجاری فرانسه و هفتاد و دومین مشتری کالا و خدمات فرانسه، پنجاه و هفتمین تأمین‌کننده این کشور در جهان و در منطقه خاورمیانه است. این کشور یازدهمین مشتری فرانسه و ۱ درصد از حجم صادرات به این کشور اروپایی را به خود اختصاص داده است.

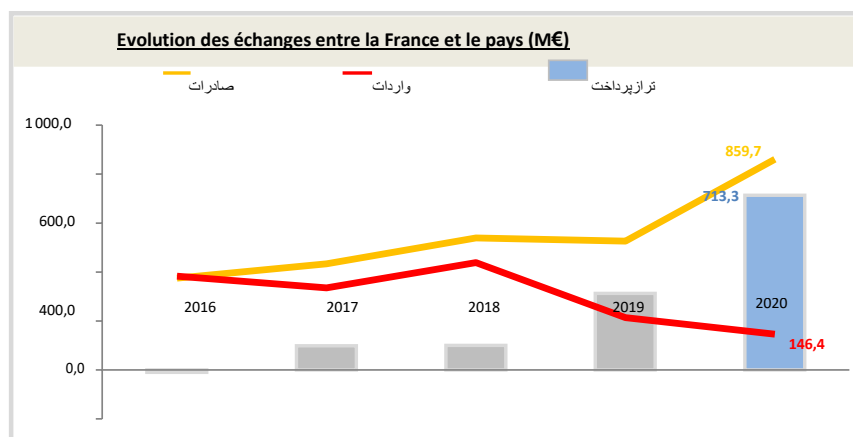
نمودار شماره ۶: مبادلات دوجانبه فرانسه و ایران (میلیون یورو)

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

ایران هشتاد و نهمین شریک تجاری فرانسه و هشتاد و یکمین مشتری فرانسه، یک صد و هفدهمین تأمین‌کننده نیازهای فرانسه در جهان شناخته می‌شود. این کشور سیزدهمین مشتری فرانسه است که ۰,۱٪ از صادرات در منطقه به فرانسه را به خود اختصاص داده است.

نمودار شماره ۷: مبادلات دوجانبه فرانسه و کویت (میلیون یورو)

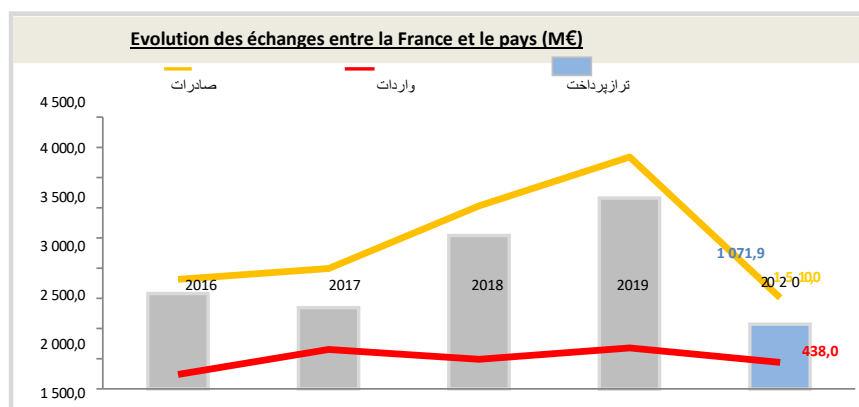

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- کویت هفتاد و پنجمین شریک تجاری فرانسه در جهان و پنجاه و یکمین مشتری کالا و خدمات فرانسه و هشتاد و سومین تأمین‌کننده نیازمندی‌های فرانسه به حساب می‌آید. این کشور نهمین مشتری فرانسه و ۰,۲٪ از صادرات در منطقه را به خود اختصاص داده است.

گسترش حضور فرانسه در آسیای جنوب غربی و .../۷۹

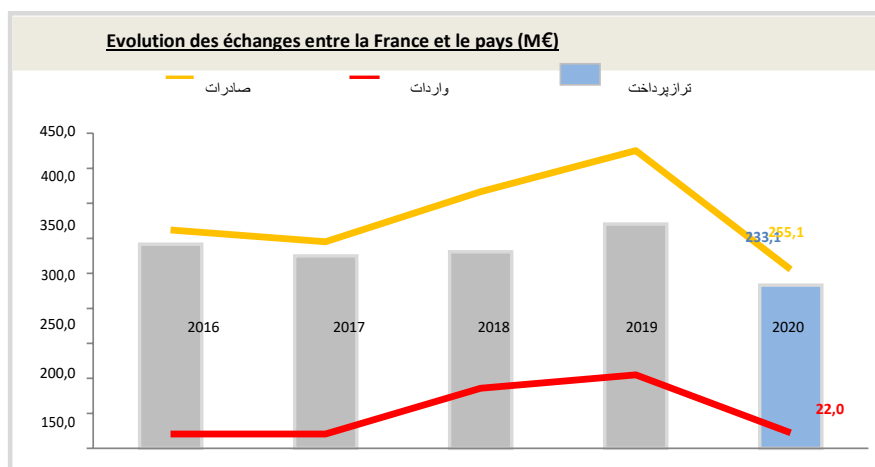
نمودار شماره: ۸ مبادلات دوجانبه فرانسه و قطر (میلیون یورو)

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- قطر چهلمین شریک تجاری فرانسه، چهل و دومین مشتری فرانسه در جهان و شصت و یکمین تأمین‌کننده نیازمندی‌های فرانسه در جهان شناخته می‌شود که هفتمین مشتری فرانسه است. قطر ۰,۴٪ از صادرات در منطقه را به خود اختصاص داده است.

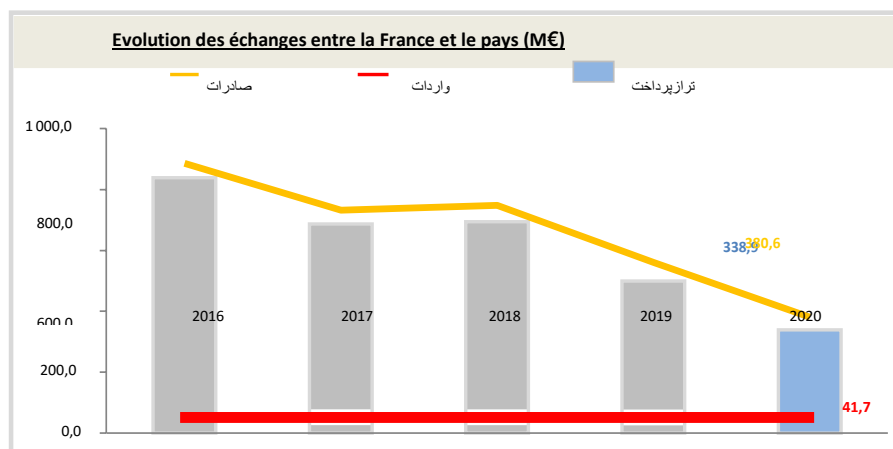
نمودار شماره ۹: مبادلات دوجانبه فرانسه و عمان (میلیون یورو)

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- عمان هفتمین و نهمین مشتری فرانسه و نود و دومین تأمین‌کننده آن در جهان است. این کشور دوازدهمین مشتری فرانسه که ۰,۱٪ از صادرات منطقه را به خود اختصاص داده است.

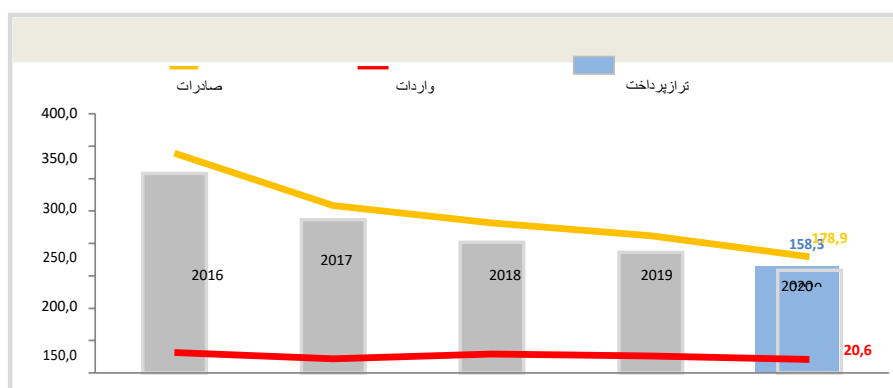
نمودار شماره ۱۰: مبادلات دوجانبه فرانسه و لبنان (میلیون یورو)

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- لبنان هشتاد و یکمین شریک تجاری فرانسه، شصت و هفتمین مشتری فرانسه و یکصد و هفتمین تأمین‌کننده این کشور در جهان و در منطقه خاورمیانه است که دهمین مشتری فرانسه که ۱,۱٪ درصد از صادرات منطقه را به خود اختصاص داده است.

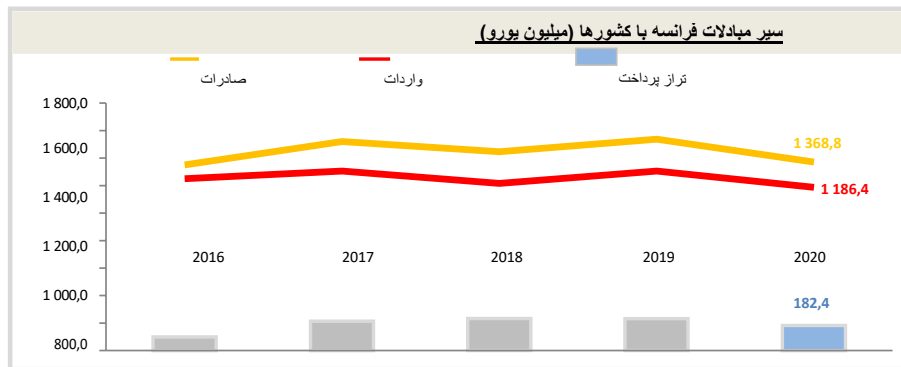
نمودار شماره ۱۱: مبادلات دوجانبه فرانسه و اردن (میلیون یورو)

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- اردن یکصد و پنجمین شریک تجاری فرانسه، نودمین مشتری فرانسه و یکصد و بیست و هفتمین تأمین‌کننده نیازهای فرانسه در جهان و در منطقه خاورمیانه است، این کشور چهاردهمین کالا و خدمات فرانسه شناخته می‌شود.

نمودار شماره ۱۲: مبادلات دوجانبه فرانسه و اسرائیل

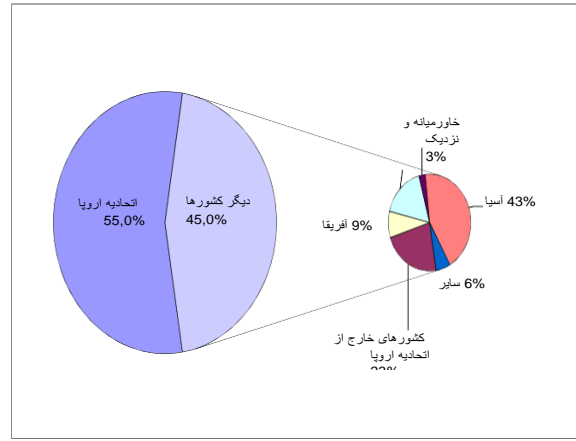
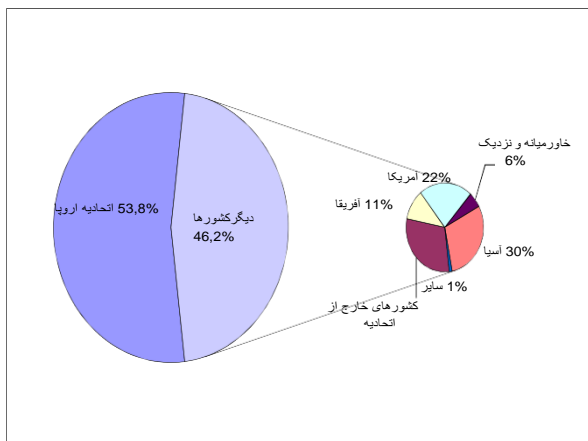

منبع: (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱)

- اسرائیل پنجاه و دومین شریک تجاری فرانسه، چهل و سومین مشتری فرانسه و چهل و هشتمین تأمین کننده نیامندی‌های فرانسه در جهان محسوب می‌شود که در منطقه خاورمیانه هشتمین مشتری فرانسه و ۰,۳٪ از صادرات در منطقه را به خود اختصاص داده است (وزارت خارجه فرانسه، ۲۰۲۱).

نمودار شماره ۱۴: صادرات فرانسه به جهان

نمودار شماره ۱۳: واردات فرانسه از جهان

بر اساس آمار منتشرشده گمرک فرانسه در سال ۲۰۲۱، بیشترین حجم واردات و صادرات فرانسه با شرکای خود در اتحادیه اروپا بوده است که این نمودار نشان می‌دهد حجم صادرات فرانسه به خاورمیانه ۶ درصد و میزان واردات از این منطقه ۳ درصد است (گمرک فرانسه، ۲۰۲۱).

۶- تجارت اسلحه در آسیای جنوب غربی

فرانسه فروش تسلیحات را به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم سیاست خارجی برای پیشبرد اهداف و تأمین منافع ملی خود می‌داند که راه را برای توسعه سایر فعالیت‌ها باز می‌کند و در همین راستا برنامه استراتژیکی را تا سال ۲۰۲۵ تدوین

کرده است. وزارت دفاع فرانسه در گزارش خود به مجلس درباره سیاست توسعه توان نظامی این کشور و به تبع آن سیاست صادرات تسلیحات نظامی آورده است: جهان به یک دوره پرتلاطم وارد شده است، تروریسم جهادی که به فرانسه مانند دیگر همسایگان اروپایی ضربه زده، در حال تجدید ساختار و گسترش به مناطق جدید است و به طور هم‌زمان، اروپا شاهد بازگشت جنگ آشکار و تظاهرات مختلف است. همچنین تمرکز بر چالش‌های بی‌سابقه باقی‌مانده از پایان جنگ سرد باید توجه داشت، مانند بحران مهاجرت، آسیب‌پذیری‌های مداوم در منطقه آفریقا، بی‌ثباتی پایدار در خاور نزدیک، شرق و میانه. در این میان، نظم بین‌المللی پس از جنگ سرد در حال تغییر به نظام چندقطبی است که بی‌ثباتی و غیرقابل پیش‌بینی بودن آن ویژگی بارز این نظم است. ادعای توان نظامی تعداد فزاینده‌ای از بازیگران قدرتمند مستقر یا در حال ظهور، مناطق پرتنش (خلیج فارس، آسیا)، با سیاست‌های توازن قوا همراه شده است. این منطق رقابت برای دستیابی به منابع و کنترل فضاهاستراتژیک، مادی و غیرمادی را هدف قرار داده است. این تهدیدها و چالش فقط مرتبط با فرانسه نیست. همه متحدان و شرکای فرانسه با این چالش روبرو هستند. برای رویارویی با این چالش‌ها، افزایش همکاری در زمینه دفاعی ضروری است. فرانسه مسئولیت‌های خود را در چارچوب اتحادیه اروپا و ناتو کاملاً می‌پذیرد و به شبکه مشارکت خود در سراسر جهان اعم از آفریقا، خاورمیانه یا آسیا و اقیانوسیه متعهد خواهد بود، زیرا سیاست دفاعی و امنیتی فرانسه به‌ویژه بر پایه ایجاد همکاری دفاعی بر اساس توانایی و مشارکت عملیاتی با متحدان خود استوار است. صادرات اسلحه فرانسه به‌واقع پاسخگوی نیاز مشروع کشورهای است که مایلند هم امنیت خود را تقویت کنند و هم در کنار فرانسه در عملیات بین‌المللی در شرایطی که با تهدید مواجه هستند، مشارکت داشته باشند. فرانسه با تقویت مشارکت‌های خود سیاست همکاری در زمینه نظامی و دفاعی را دنبال می‌کند و این یکی از جنبه‌های اصلی سیاست خارجی فرانسه است» (Ministère de la defense, 2018).

با این حال و بر اساس گزارش‌های منتشرشده، صادرات تسلیحات فرانسه در سال ۲۰۱۹ تقریباً ۸,۶٪ کاهش یافته و به ۸,۳ میلیارد یورو در سال رسیده است. امارات متحده عربی که درگیر جنگ یمن شده، به یکی از مشتریان اصلی خرید تسلیحات از فرانسه تبدیل شده است. دوسوم تسلیحات فروخته‌شده فرانسه به خاورمیانه بوده و بعد از امارات، قطر، عربستان سعودی و مصر دیگر مشتریان این کشور هستند (Le Parisien, 2020).

فرانسه همکاری طولانی‌مدت را با کشورهای خاور نزدیک و خاورمیانه میانه در بسیاری از زمینه‌ها (اقتصادی، فرهنگی و آموزشی و غیره) دنبال می‌کند. از آنجاکه منافع فرانسه در این منطقه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار و مستلزم ثبات این منطقه است، فرانسه در چندین کشور این منطقه مرکز و پایگاه محلی تأسیس کرده است که این پایگاه‌ها در راستای منافع امنیتی، همچنین مسئولیت‌هایی در رابطه با حفظ صلح و امنیت بین‌المللی، تأسیس شده است. فروش تسلیحات به کشورهای منطقه خاورمیانه یکی از ابعاد ساختاری این روابط است. پس از حملات هوایی ۱۴ سپتامبر ۲۰۱۹ علیه سراج‌های نفتی «بقیق»^۱ و «خریص»^۲ فرانسه تصمیم گرفت که به تقویت پدافندهای ضد هوایی و ضد موشکی عربستان سعودی کمک کند که با استقرار یک گروه ویژه مجهز به رادارهای پیشرفته در پایان سال ۲۰۱۹

¹ Abqaiq

² Khurais

موافقت کرد. از آنجاکه فرانسه مسئولیت‌هایی به‌عنوان عضو دائم شورای امنیت سازمان ملل متحد دارد و به تعهدات بین‌المللی خود، به‌ویژه معاهده تجارت اسلحه پایبند است، به خطرات انحراف فروش سلاح به عناصر غیردولتی، استفاده از تسلیحات علیه غیرنظامیان توجه ویژه‌ای دارد؛ به همین دلیل فروش اسلحه به غیرنظامیان که مغایر با قوانین بشردوستانه بین‌المللی است از سوی فرانسه شدیداً کنترل می‌شود، به‌طوری‌که از طریق ایجاد یک سیستم کنترل صادرات تسلیحات، موارد به‌صورت دقیق، ارزیابی می‌شود (Ministère de la defense, 2020).

باین‌حال، مطالعه آماری فروش تسلیحات در خاورمیانه نشان از آن دارد که کشورهای عربی حوزه خلیج فارس به دنبال تقویت و ارتقای قدرت نظامی خود در قبال جمهوری اسلامی ایران هستند و بخش عمده‌ای از آن را ناشی از نگرانی‌های خود از فعالیت‌ها و تحرکات ایران در منطقه و افزایش توان نظامی این کشور می‌دانند که فرصت را برای قدرت‌های فرا منطقه‌ای به‌ویژه فرانسه فراهم کرده است که هر ساله بخش عمده‌ای از دستاوردهای نظامی را به کشورهای عربی بفروشد. در این همین راستا می‌توان یادآور شد که توانایی تفکیک میان قدرت تهاجمی و قدرت تدافعی دشوار است و به خاطر ذهنی بودن امنیت، حتی تلاش برای گسترش قدرت تدافعی هم می‌تواند موجب ناامنی و بدبینی به کشور دارنده قدرت مذکور شود (صالحی، محسنی، ۱۳۹۲: ۴۹-۷۰).

۷- مسئله امنیت ایران

محیط امنیتی هر کشوری به‌طور سنتی متشکل از دو جزء داخلی و خارجی است و به عبارتی در تعامل با تحولات داخلی و بین‌المللی قرار دارد. به همان اندازه که تغییرات نظام سیاسی حاکم بر یک کشور بر جهت‌گیری‌ها، اولویت‌ها و مسائل امنیتی آن مؤثرند، تحولات عرصه بین‌المللی و تغییر در ماهیت و چگونگی توزیع قدرت آن نیز تأثیرات انکارناپذیری بر امنیت اجزاء نظام (دولت-ملت‌ها، نهادهای غیردولتی و غیررسمی، شهروندان) می‌گذارد (محسنی، جاودانی‌مقدم، حاجی، ۱۳۹۷: ۹۹-۱۲۶).

با توجه به مطالب فوق می‌توان به عوامل ایجاد ناامنی برای ایران در آسیای جنوب غربی اشاره داشت که عبارت‌اند از:

۷-۱ عامل منطقه‌ای

چهار منبع عمده درگیری و تنش درون منطقه‌ای در خاورمیانه را مسائل ارضی، اختلافات مرزی، ادعاهای الحاق‌گرای و بحران کمبود آب می‌داند. برجسته‌ترین چالش ارضی، مناقشه اسرائیل-فلسطین است. چالش ایران با امارات در زمینه ابوموسی و جزایر ایرانی خلیج فارس، اختلافات ایران و عراق در مورد مسائل گوناگون مرزی و ارضی، جنبش ناسیونالیسم کردی در ترکیه و عراق، درگیری‌های یونان و ترکیه در مورد قبرس، تنش‌های میان عراق و سوریه در مورد منابع آبی فرات که در سال ۱۹۷۴ این دو کشور را تا مرحله جنگ نیز پیش برد و همچنین تضاد میان اسرائیل و سوریه حول استفاده از آب‌های رود اردن از جمله چالش‌های اساسی و قدیمی منطقه خاورمیانه است. حتی باوجود تحولات پیش‌آمده در منطقه خلیج فارس و خاورمیانه بعد از سال ۲۰۰۳ از جمله تغییر سیستم سیاسی در عراق، تحولات موسوم به بهار عربی یا بیداری اسلامی در کشورهای عربی خاورمیانه و خلیج فارس و... هنوز اختلافات قدیمی و چالش‌های

اساسی در خاورمیانه وجود دارد و باقی‌مانده است. حمله آمریکا به عراق در ماه مارس ۲۰۰۳ و متعاقب آن سقوط رژیم صدام ماتریس تضاد در خلیج فارس را گسترش داده است و تعداد قابل‌توجهی از چالش‌های اساسی را از زمان حمله آمریکا به عراق به لیست چالش‌های قبلی اضافه کرده است که قابل‌توجه‌ترین آن‌ها گسترش نزاع‌های فرقه‌ای شیعه و سنی در عراق بعد از سال ۲۰۰۳ و سرایت آن به دیگر کشورهای خلیج فارس، درگیری دیپلماتیک و اطلاعاتی بین ایران و آمریکا در زمینه مسائل مهم از جمله پرونده هسته‌ای با پیامدها و تأثیرات مهم منطقه‌ای برای کشورهای خلیج فارس و رقابت ایران و عربستان در عراق برای گسترش حوزه نفوذ خود است. شعله این تنش‌ها از حمله آمریکا به عراق نشأت گرفته است و در زمینه مسائل فرقه‌ای نیز می‌توان تا حدودی حمله آمریکا به عراق را منشأ افزایش چالش‌های ژئوپلیتیک بین ایران و کشورهای عرب خلیج فارس بعد از سال ۲۰۰۳ دانست (بیداله خانی، کلمرزی، ۱۳۹۴: ۱۴۹-۱۷۳).

۷-۲ عامل فرا منطقه‌ای

منظور از عوامل فرا منطقه‌ای به‌طور خاص تأکید بر نقش ایالات‌متحده در منطقه است که در شرایط کنونی حضور جدی در منطقه داشته و خواهان ایفای نقش انحصاری در منطقه خلیج فارس است و این مسئله حتی موجب نارضایتی برخی متحدان اروپایی آن شده است. آمریکا در پی جلوگیری ظهور برتری و تسلط توسط کشورهای منطقه است. استراتژی ست‌های ایالات‌متحده معتقدند که آمریکا منافع وسیعی در جلوگیری از ظهور هر قدرت منطقه‌ای دارد. آمریکا در حکم یک عامل فرا منطقه‌ای همواره در صدد القاء تفکر ایران خطرناک و هسته‌ای در جهت به خطر انداختن منافع کشورهای منطقه و جهان است. مخالفت‌های شدید در مورد پرونده هسته‌ای ایران و تهدیدات و همسو کردن افکار عمومی با سیاست‌های توسعه‌طلبانه و یکجانبه‌گرایانه خود از دیگر مشکلات فراروی جمهوری اسلامی است (پیری سارمانلو، ۱۳۹۴: ۱-۶).

استراتژی نظامی ایالات‌متحده در خلیج فارس اطمینان به کشورهای شورای همکاری خلیج فارس بر تعهد آمریکا برای حفظ بقای آن‌ها و جلوگیری از گام‌های ایران علیه کشورهای خلیج فارس است. بنابراین ایالات‌متحده همواره تلاش دارد تا توازن قدرت بین ایران عربستان و عراق وجود داشته باشد تا هیچ قدرتی نتواند بر ثروت نفتی منطقه تسلط یابد. اگرچه ایالات‌متحده کمتر از ۱۱ درصد عرضه نفت خود را از خلیج فارس وارد می‌کند، اما نظارت بر جریان نفت منطقه یک عام مهم برای اطمینان از ثبات سیستم اقتصادی جهانی است که این دولت در آن نقش اساسی ایفا می‌کند. شواهد عینی متعدد مانند؛ خروج نیروهای نظامی از منطقه کاهش و عدم تمایل به مداخله در مبارزه با تروریسم عدم‌مداخله مستقیم در جنگ‌های منطقه «جنگ داخلی سوریه و جنگ یمن» و کاهش مداخله مستقیم «محدود به موضع‌گیری‌های کم‌رنگ حمایت سیاسی» نشان‌دهنده تغییر راهبرد دولت آمریکا و استفاده از راهبرد «احاله؛ واگذاری مسئولیت» در قالب سناریوی «کاهش حضور در خلیج فارس» است راهبردی که بر کاهش حضور مستقیم آمریکا و «تعامل با سایر متحدان برای ایفای نقش مؤثرتر در تحولات منطقه» تأکید دارد و تحقق این سناریو از طریق حفظ توازن قوا در منطقه و حمایت سیاسی و نظامی از هم‌پیمانان منطقه‌ای بدون دخالت مستقیم نظامی ممکن خواهد شد. از نظر بسیاری از کارشناسان ایالات‌متحده دیگر تمایلی به صرف هزینه در این منطقه ندارد و ترجیح می‌دهد با سیاست «تهدید سازی» علاوه بر تأمین

منافع خود گزینه‌های نظامی را توسط متحدانش تأمین کند، استفاده از حملات هوایی با هواپیماهای بدون سرنشین به‌منظور کاهش خطر تلفات نیروی انسانی مثالی برای این رویکرد است (لعبت فرد، هاشمی پور، ۱۳۹۹: ۱۵۷-۱۷۰).

۷-۲-۱ مسابقه تسلیحاتی و اهراسی

عنصر دیگری که در این جریان سهم دارد، هراس کشورهای شورای همکاری خلیج فارس از برتری قدرت نظامی ایران پس از صدماتی است که در جریان جنگ خلیج فارس به ارتش عراق وارد کرده است (امیر احمدی، ۱۳۸۴: ۷۵).

برای درک ابعاد خرید تسلیحات بین کشورهای عربی به‌ویژه حوزه خلیج فارس می‌توان این نکته را در نظر گرفت که ظهور انقلاب اسلامی در ایران و تغییر سیاست‌های کلی نظام حاکم در قبال جهان نیز باعث شدت یافتن نگرانی‌های امنیتی کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس گردید و درنهایت با آغاز جنگ تحمیلی رژیم بعث عراق علیه ایران، اعراب حاشیه خلیج فارس برای مقابله با ایران و جلوگیری از خطر احتمالی آن شورای همکاری خلیج فارس را تشکیل دادند و به حمایت‌های همه‌جانبه از رژیم بعث عراق پرداختند. با روی کار آمدن دولت آقایان هاشمی رفسنجانی و خاتمی و در پی آن عمل‌گرایانه‌تر شدن سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، روند تنش‌زدایی با تمام جهان و به‌خصوص با کشورهای عرب حاشیه خلیج فارس آغاز گردید، اما با مسئله شدن برنامه هسته‌ای ایران روابط با دولت‌های عرب حاشیه خلیج فارس به سردی گرایید و حتی حالتی رقابت‌آمیز به خود گرفت و نه در کنار هم که مقابل هم قرار گرفت. این روند در سال‌های اخیر با توجه به گسترش بحران نظامی در سوریه با شدت بیشتری ادامه یافته و درحالی‌که جمهوری اسلامی ایران همواره با ادامه بحران نظامی در سوریه و حمایت‌های برخی کشورها از آن مخالفت نموده است، برخی از کشورهای عرب عضو شورای همکاری خلیج فارس با هدف ضربه زدن به ایران به تجهیز گسترده گروه‌های تروریستی در سوریه پرداخته‌اند. اگر این رویکرد را مبنای عمل اعضای شورای همکاری خلیج فارس بدانیم در این صورت می‌توانیم به درکی بسیار عمیق از چرایی هزینه‌های کلان نظامی در کشورها دست‌یابیم (جمال‌زاده، آقائی، ۱۳۹۴: ۱۹-۴۷).

باوجوداینکه هزینه نظامی ایران بسیار کمتر از کشورهای حاشیه خلیج فارس است ولی در اثر تبلیغات آمریکا، این احساس ناامنی از ناحیه ایران همواره در منطقه روبه افزایش است. این احساس تهدید، شعله‌ور شدن آتش مسابقه تسلیحاتی را در پی دارد. مخرب‌ترین عامل در جهت دست یافتن به توسعه سیاسی و اقتصادی شرکت در «بازی تسلیحاتی» است. کشورهای خاورمیانه بیش‌ترین آمار خریدهای تسلیحاتی را به خود اختصاص داده‌اند. این موضوع از مهم‌ترین عوامل ناامنی در منطقه است و تا زمانی که این روند متوقف نشود نه تنها منطقه امن و باثبات نخواهد شد بلکه به‌طور فزاینده شاهد ناامنی خواهیم بود» (ذوالفقاری، ۱۳۸۴: ۱۲).

بی‌تردید بین پروژه اهراسی، مسابقه تسلیحاتی و عامل فرا منطقه‌ای ارتباط بسیار نزدیکی وجود دارد و این عوامل در کنار سایر چالش‌های موجود می‌تواند به ناپایداری منطقه آسیای جنوب غربی دامن بزند که تغییر رویکرد کشورهای منطقه برای حل معضلات و چالش‌ها می‌تواند بستر مناسبی به توسعه همه‌جانبه این منطقه فراهم کند.

۸- نتیجه‌گیری

در این پژوهش راهبرد حضور فرانسه در منطقه آسیای جنوب غربی و نحوه ارتباط این کشور با دولت‌های عربی و تأثیرات آن بر روی امنیت جمهوری اسلامی ایران مورد بررسی قرار گرفت. در ابتدا به نگاه و رویکردهای سیاست خارجی فرانسه به‌ویژه در این منطقه مورد بررسی قرار گرفته که چه اولویت‌هایی از این منظر وجود دارد که این امر با تصمیم آمریکا به کاهش مداخله و حضور نسبی و تغییر راهبرد آمریکا فرصت به سایر دولت‌های فرا منطقه‌ای با قدرت میانی در سطح جهانی داده شده است که بتوانند حضور مستمر و مؤثری داشته باشند. با این حال با توجه به سابقه تاریخی و سیاسی فرانسه در شکل‌گیری این منطقه، سعی شد از بعد نظامی، سیاسی و اقتصادی میزان رابطه و حضور فرانسه در خاورمیانه مورد بررسی قرار گیرد و در چارچوب نظریه واقع‌گرایی نوکلاسیک، تبیین شود که چگونه فرانسه با وجود حرکت در قالب نظام جهانی اهداف سیاست خارجی خود را نیز دنبال می‌کند. بر اساس آمار منتشر شده سهم کل صادرات فرانسه به آسیای جنوب غربی ۶ درصد از کل صادرات این کشور را تشکیل می‌دهد و میزان صادرات این منطقه به فرانسه با وجود نیاز این کشور به منابع انرژی ۳ درصد از سهم کلی است. با این حال بالاترین وابستگی کشورهای عربی به فرانسه در بحث خرید تسلیحات نظامی از فرانسه است که عربستان سعودی و امارات متحده عربی دو کشور با بالاترین سهم خرید تسلیحات از فرانسه شناخته شده‌اند و فرانسه جزو بزرگ‌ترین صادرکننده ادوات نظامی به خاورمیانه شناخته شده است. حضور نظامی فرانسه در خاورمیانه و تأسیس پایگاه نظامی در امارات و تجهیز عربستان به سامانه موشکی نشان می‌دهد که برقراری امنیت کشورهای عربی برای فرانسه در مقابله با تهدیدات و تأمین منافع بلندمدت این کشور اهمیت دارد تا از این مسیر بتواند هم در کنترل تنش‌های منطقه‌ای و دفع تهدیدات در آسیای جنوب غربی مؤثر باشد و هم زمینه گسترش مناسبات اقتصادی را برای مبادلات بیشتر ایجاد کند.

از طرفی کشورهای پرنفوذ عربی پس از تجربه داعش، جنگ داخلی سوریه و بحران یمن دریافته‌اند که عبور از تنش‌های منطقه‌ای از مسیر نظامی و رویکردهای تقابلی قابل تحقق نیست، اما در کنار بالا بردن توان نظامی خود و ایجاد اتحاد با قدرت‌های فرا منطقه‌ای همانند فرانسه دریافته‌اند، گسترش و تحکیم مناسبات سیاسی، اقتصادی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین کشورهای توسعه‌یافته، منافع بلندمدت و امنیت همه‌جانبه آنان را بهتر تأمین می‌کند. این نکته‌ای است که جمهوری اسلامی ایران از آن غفلت دارد و خود را درگیر تنش‌های گسترده و فرسایشی در منطقه کرده و از سیاست خارجی توسعه‌گرا دور غافل شده است. در حقیقت تداوم چنین رویکردی سبب انزوای سیاسی و انفعال همه‌جانبه ایران می‌شود که بر روی امنیت آن در همه ابعاد تأثیرگذار خواهد بود، طولانی شدن تحریم‌های اعمال شده علیه ایران بر سر پرونده هسته‌ای و تقویت برنامه ایران هراسی در منطقه و عدم توجه به کاهش تنش در سیاست‌های منطقه‌ای هزینه‌های تحمیلی به ایران را دوچندان کرده است. بر اساس همین رویکرد و تحلیل شرایط این پژوهش راهکارهایی به‌منظور عبور از بحران‌های موجود در منطقه آسیای جنوب غربی در جهت ارتقای امنیت جمهوری اسلامی در همه ابعاد و خنثی سازی انزوای ایران پیشنهاد می‌شود که توجه به آن می‌تواند در آینده راهگشا باشد:

- تقویت تداوم سیاست تنش‌زدایی ایران در برنامه‌ها و اهداف سیاست خارجی به‌ویژه در منطقه آسیای جنوب غربی؛

- تلاش برای رفع اختلافات با دولت‌های عربی حوزه خلیج فارس و ایجاد زمینه گفتگوهای مستقیم با هدف برقراری و تقویت صلح در منطقه؛

- حل و فصل پرونده هسته‌ای ایران، باز شدن گره تحریم‌ها به جهت رفع پروژه ایران هراسی در منطقه با رویکردی سازنده؛

- تلاش برای برقراری و تقویت مناسبات اقتصادی گسترده با کشورهای آسیای جنوب غربی به‌عنوان عاملی برای کاهش تنش‌های سیاسی و تلاش برای ایجاد اعتمادسازی در روابط؛

- تقویت دیپلماسی علمی در منطقه به‌ویژه با کشورهای عربی؛

- تقویت روابط گردشگری بین ایران و کشورهای آسیای جنوب غربی؛

- توسعه همکاری‌های زیست‌محیطی بین کشورهای آسیای جنوب غربی.

منابع

- امیر احمدی، هوشنگ، (۱۳۸۴)، سیاست خارجی منطقه‌ای ایران (بخش اول)، ترجمه علیرضا طیب، اطلاعات سیاسی - اقتصادی، سال ۷، شماره ۱۲-۱۱ مرداد و شهریور.
- ایزدی، پیروز، «سیاست خارجی دولت جدید فرانسه: نزدیکی با واقعیت‌ها»، مجله مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام. گزارش شماره ۳۰۰. تیر ۱۳۹۶.
- بیداله‌خانی، آرش، کلمرزی، عبدالرضا، (۱۳۹۴)، «چالشی استراتژیک میان ایران و کشورهای حاشیه خلیج فارس نمودی از بازیابی رقابت ایران و عربستان، راه حلی اقتصادی»، فصلنامه مطالعات فرهنگی و سیاسی خلیج فارس: دوره ۲، شماره ۶، صص ۱۴۹-۱۷۳.
- پیری سارمانلو، اژدر، (۱۳۹۴)، «ژئوپلیتیک خلیج فارس: تهدیدها و فرصت‌های فراروی جمهوری اسلامی ایران»، ماهنامه پژوهش ملل، دوره ۱، شماره ۲، صص ۱-۶.
- جمال‌زاده، ناصر، آقائی، محمد، (۱۳۹۴)، «تأثیر ایران هراسی در رقابت تسلیحاتی اعضای شورای همکاری خلیج فارس: جستارهای سیاسی معاصر»، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، سال ۶، شماره ۱، صص ۱۹-۴۷.
- دوئرتی، جیمز، فالتزگراف، رابرت، (۱۳۹۶)، نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل، مترجمین وحید بزرگی، علیرضا طیب تهران: نشر قومس، چاپ هشتم، صص ۱۰۱-۱۰۲.
- ذوالفقاری، مهدی، (۱۳۸۴)، «پیامدهای حضور آمریکا در منطقه»، روزنامه رسالت، ۲۶ اسفندماه.
- سلیمی، حسین، ابراهیمی، منار، (۱۳۹۳)، «مبانی نظری، فرا نظری و نقد نظریه واقع‌گرایی نئوکلاسیک»، فصلنامه پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره ۱، شماره ۱۷، صص ۱۳-۴۲.
- صالحی، علیرضا، محسنی، سجاد، (۱۳۹۲)، «دستاوردهای نظامی ایران و معمای امنیت در خاورمیانه (با تأکید بر اعضای شورای همکاری خلیج فارس)»، فصلنامه سیاست خارجی: سال ۲۷، شماره ۱.
- عبدالعزیز، آیه، (۱۳۹۶)، «افزایش نفوذ فرانسه در منطقه عربی»، ترجمه شورای راهبردی روابط خارجی ایران.
- کولایی، الهه، (۱۳۸۹)، «نقش ایران در امنیت انرژی در منطقه و جهان»، فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا شماره ۴، صص ۶۳-۸۹.
- لعبت فرد، احمد، هاشمی پور، سید حکمت الله، (۱۳۹۹)، «حضور آمریکا در خلیج فارس در پرتو تحولات نظام موازنه قدرت در منطقه»، فصلنامه راهبرد سیاسی، سال ۴، شماره ۷۳، صفحات ۱۵۷-۱۷۰.
- مشیر زاده، حمیرا، (۱۳۹۰)، «تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل»، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی. چاپ ۶.

- Hadar, L. (2013). Analysis: France-US Reversing the Suez Era? I24 News. <http://varnish2.salomon.emakina.nbs-test.com/en/news/international/131117-analysis-france-us-reversing-the-suez-era>.
- Bardot, Ch. (2019). La France joue-t-elle encore un rôle au Moyen-Orient? <https://grandes-ecoles.studyrama.com/espace-prepas/concours/ecrits/hggmc/esh/economie/la-france-joue-t-elle-encore-un-role-au-moyen-orient-8101.html>.
- <https://www.insee.fr/fr/statistiques/2119697>.
- https://www.challenges.fr/entreprise/energie/la-france-et-le-petrole-je-t-aime-moi-non-plus_695891.
- <https://www.tresor.economie.gouv.fr/Pays/SA/les-relations-bilaterales-entre-la-france-et-l-ara-bie-saoudite>.
- <https://www.defense.gouv.fr/actualites/articles/rapport-au-parlement-2018-sur-les-exportations-d-armement>.
- <https://www.defensenews.com/global/europe/2019/06/05/france-reports-30-percent-jump-in-arms-sales-for-2018/>.
- <https://www.leparisien.fr/international/france-baisse-de-8-6-des-export-d-armements-en-2019-02-06-2020-8328240.php#:~:text=La%20France%20parmi%20les%20, Saoudite%20et%20de%20l'Egypte>.
- <https://www.defense.gouv.fr/actualites/articles/exportations-d-armement-le-rapport-au-parlement-2020>.
- <https://www.defense.gouv.fr/fr/actualites/articles/rapport-au-parlement-2021-sur-les-exportations-d-armement-de-la-france>.
- <https://www.la-croix.com/Debats/France-devrait-elargir-strategie-Moyen-Orient-2020-10-15-1201119691>.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_arabie_saoudite_20210504_1407_cle8b7b49.pdf.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_bahrein_20210504_1407_cle46d686.pdf.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_emirats_arabes_unis_20210504_1409_cle8876ce.pdf.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_irak_20210504_1411_cle8f626b.pdf.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_iran_20210504_1411_cle83bb1c.pdf.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_koweit_20210504_1411_cle0515aa.pdf.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_jordanie_20210504_1411_cle06a164.pdf.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_israel_20210504_1411_cle0813ef.pdf.
- https://www.diplomatie.gouv.fr/IMG/pdf/fichepays_egypte_20210504_1409_cle089737.pdf.
- <https://lekiosque.finances.gouv.fr/fichiers/etudes/thematiques/A2020.pdf>.

Expanding France's Presence in the Middle East and its Impact on the Security of the Islamic Republic of Iran

Mohammad Reza Movahedi^۱, Ali Reza Rezaie^{۲*}, Ghasem Torabi^۳

Received:2021/10/02

Accepted:2022/02/09

Abstract

France has historically and politically been closely linked to Middle East issues. With the announcement of the US strategy towards the region, a better opportunity was provided for the entry of middle powers such as France to expand its relations, and France is trying to expand relations in the Middle East according to its grand foreign policy plans. This study raises the question of how the expansion of France's presence in the Middle East affects the security of the Islamic Republic of Iran? In this regard, it can be said that the expansion of France's political, economic, military, and security relations with the Arab countries of the Middle East, especially the Persian Gulf countries, has led to the expansion of the arms race in the region. It becomes Iran. This article examines the persistence of the current situation and tensions between the Arab countries and Iran. On the other hand, the strengthening of relations between the Middle East countries and France states that what Iran will face in the long run will be in different dimensions.

Keywords: The Middle East, French foreign policy, Iran, Arab countries, economic relations

---

*This article is taken from a doctoral dissertation entitled "The expansion of France's presence in Southwest Asia and its impact on the security of the Islamic Republic of Iran."

¹ Ph.D. Student in International Relations, Hamadan Branch, Islamic Azad University, Hamadan, Iran.

² Associate Professor of International Relations, Hamadan Branch, Islamic Azad University, Hamadan, Iran. (Corresponding Author) Alirezarezaei@gmail.com

³ Associate Professor of International Relations, Hamadan Branch, Islamic Azad University, Hamadan, Iran.